

ΜΑΡΤΗΣ *

Καθ' ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει καὶ ἐπικρατεῖ ἀκόμη πολλαχοῦ ἢ συνήθεια τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ Μαρτίου ἢ τὴν πρώϊαν αὐτῆς νὰ προσδένωσιν εἰς τὰ παιδιά, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς ἐνηλίκους, κεκλωσμένα νημάτια, ὁμώνυμα τοῦ μηνός¹. Τὰ κλωσμάτια ταῦτα κατασκευάζονται συνηθέστερον μὲν ἐκ νημάτων διχρῶν, ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ², ὄχι σπανίως δὲ καὶ τριῶν χρωμάτων, ἐρυθροῦ, λευκοῦ καὶ κιτρίνου ἢ χρυσοῦ³. Περιεδένοντο δὲ ὅτε μὲν περὶ τὸν καρπὸν τῆς δεξιᾶς⁴, ὅτε δὲ περὶ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας⁵, καὶ σπανιώτερον

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐστία 1883, τ. ΙΕ', σ. 190-1. Ἀναδημοσιεύεται μετὰ τῶν ἐν Λαογρ., τ. Α', σ. 369-370 συμπληρωματικῶν σημειώσεων καὶ τινων ἄλλων προσθηκῶν.

1. Ὁ μάρτης, πληθ. οἱ μάρτηδες· ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ θηλυκὸν γένος ἡ μάρτα (Γουσίου, Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα, σ. 83. Ἠθολ., *Macedonian folklore*, σ. 19 = Μακεδον. ἡμερολόγιον 1912, σ. 86). Ἐν Ἠπειρῷ δὲ λέγεται καὶ τὸ μαρτίσιμα (κατ' ἀνακρίσεις Ν. Α. Παπαμανηροπούλου, ΚΠ, Σύλλογος, τ. ΚΖ', σ. 151. Ζωγράφ. ἄγ. Α', σ. 15. Ἀθῆναι, Φιλολ. παράρτημα, τ. Ε', σ. 3766). Ἐν Κάρπαθῳ λέγεται μάρτης καὶ μαρτσάτανον, ἐκ τοῦ μάρτης καὶ γαϊτάνι (Ἀρχεῖον Λεξικοῦ, Μάρτιου = Μάρτιος λέγεται ὑπὸ τῶν βλαχόφωνων τῆς Μακεδονίας (Κ. Νικολαΐδου, Λεξικὸν τῆς κουτσοβλαχικῆς, σ. 283. Λαογρ. Γ' 175).

2. Ἐν Ἀθήναις τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ Μαρτίου ἐπωλεῖτο ὑπὸ πλανοδίων πωλητῶν δίχρωμος (ἐρυθρὸς καὶ λευκὸς) μάρτης. Δίχρωμος μάρτης: Κύθνος (*Βάλληδα*, Κυθνιακά, σ. 116), Κάρπαθος (Ἀρχεῖον Λεξικοῦ), Λέσβος (*Georgeakis et Pineau*, *Le folklore de Lesbos*, σ. 299), Κάρπαθος (*Μανωλακάκης*, Καρπαθιακά, σ. 132). Δύο χρώματα, ἐρυθρὸν καὶ λευκόν: Πελοπόννησος (πολλαχοῦ κατ' ἰδίαν παρατηρήσεις Βλ. καὶ Σ. II. Συνοδινὸν ἐν Πήλικα, Ἐπτανησ. ἡμερολογ. 1913, σ. 359). Λιγουριὸ Ἀργολίδος (Λαογρ. Δ' 173). Μακεδονία (Γουσίος, ἐνθ' ἄν. *Abbott*, ἐνθ' ἄν.). Γκιουμουλτζίνα Θράκης (Λαογρ. Β' 407, 20). Σηλυβρία (Ἀρχ. Λεξικοῦ). Ἡπειρος (Ζωγρ. ἄγ. Α', σ. 15. ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΚΖ', σ. 151). Ἐν Ἠπειρῷ ἀναφέρει τις ὅτι ὁ μάρτης ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο χρώματα, ἐρυθρὸν καὶ πράσινον ἢ λευκόν (Ἠπειρωτικὸς ἀστὴρ, τ. Α', σ. 144). Σύμη (Ζωγρ. ἄγ. Α', σ. 214). Νήματα δίχρωμα συνηθίζουσι καὶ οἱ βλαχόφωνοι τῆς Μακεδονίας (Λαογρ. Γ' 175).

3. Ἐν Κῶ τρεῖς κλωσταὶ τριῶν διαφόρων χρωμάτων στριμένες (*Rouse*, ἐν *Folklore* 1899 X, σ. 180). Ζάκυνθος, τρεῖς κλωσταί, λευκὴ, ἐρυθρὰ καὶ κιτρίνη (Ἀπ' ὅλα δι' ὄλους 1904, ἀρ. 44, σ. 720). Πολλαχοῦ τὸ κιτρινὸν νῆμα ἀντικαθίσταται ὑπὸ χρυσοῦ. Ἐν Κύπρῳ ἀναφέρεται χρυσοῦφκτος μάρτης (Λαογρ. Α' 369).

4. Σύνηθες πολλαχοῦ.— Μακεδονία (*Χαρισίου Μεγδάνου*, Ὁ λόγος τοῦ Διογένους ἢ χαρακτῆρες ἠθικοί, Βιέννη 1818, σ. 275. *Abbott*, ἐνθ' ἄν.). Κῶς (*Rouse*, ἐνθ' ἄν.) Λιγουριὸ (Λαογρ. Δ' 173).

5. *Georgeakis*, ἐνθ' ἄν. (Λέσβος). Λαογρ. Β' 407 (Γκιουμουλτζίνα).

εἰς τὸν βραχίονα ἢ εἰς τὰ δάκτυλα¹, καὶ τῶν μικρῶν παιδίων προπάντων περὶ τὸν τράχηλον². Γραῖαι δέ τινες, ὡσάκις ἔβαναν μάρτη, προσεπάθουν νὰ μὴ φανερωθῶσιν, ὅπως μὴ ἐλέγχωνται ὡς φιλάρεσκοι, καὶ ἀπέκρυπτον περιδέ- νουσαι τὸν μέγαν δάκτυλον τοῦ ποδός³.

Τῆς κατασκευῆς τῶν περιάπτων τούτων ἐπεμελοῦντο αἱ μητέρες ἢ κορά- σια, ἀσχολούμενα συνήθως εἰς τὸ ἔργον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου. Ἐν Ἀθή- ναις δ' ἄλλοτε τὸν μάρτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον «ἔφτιαναν οἱ νιόνυμφες» καὶ τὸν ἔστελλαν εἰς ἀνύπανδρα κοράσια, συνοδεύουσαι τὸ εὐοίωνον δῶρον με- τὴν εὐχὴν «καὶ τοῦ χρόνου νὰ ἴναι νοικοκυρές»⁴. Ἐν Κῶ ἡ νεᾶνις στέλλει τὸ μάρτη ἔς τὸν ἀρμαστό της (τὸν μνηστῆρα ἢ τὸν ἐρώμενον) καὶ ὁ νέος εἰς τὴν φίλην του ἐντὸς καλαθίου, κρύπτοντες αὐτὸν μετ' ὀπίρας ἢ γλυκύσματα ἢ ὅ τι δήποτε ἄλλο δῶρον· τὴν δὲ πρῶϊαν τῆς ἐπαύριον ὁ ἀρμαστός προσπαθεῖ νὰ συναντήσῃ κατ' ἰδίαν τὴν ἀποστείλασαν καὶ νὰ τῆς πάρῃ λόγον· ἂν τὸ κα- τορθώσῃ, τῆς τραβᾷ τὴν ἄκραν τοῦ φορέματός της φωνάζων: *πάνω νορά!* ὡς εὐχὴν δι' ὑγείαν καὶ δύναμιν⁵. Ἐν Κύπρῳ εἰς τὰ βρέφη τὰ μὴ συμπληρώ- σαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν ἀνδρῶν ἐνός βάνουν ἑπτὰ μάρτηδες⁶.

Οἱ πλεῖστοι φοροῦσι τὸν μάρτη κατ' ὄλον τὸν μῆνα⁷. Ἐν Ἀθήναις ἄλ- λοτε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Μαρτίου ἐπιήγειραν ἔς τὸ πηγγάδι, ἔβλεπαν μέσα τὸ πρόσωπό τους, ἔκοβον τὸν μάρτη μετ' ἑνα ψαλίδι, καὶ ἔλεγαν:

Πηγγάδι, πᾶρ' τὸ μάρτη μου, καὶ δῶσ' μου τὴν δροσὴ σου.

1. Εἰς τὸν βραχίονα: Ἀθήναι (Καμπούρογλου, Ἱστορία Ἀθηναίων, τ. Α', σ. 283). Ζάκυνθος (Ἀπ' ὄλα δι' ὄλους, ἐνθ' ἄν.). Εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα: Κρήτη (Δελτ. Ἱστορ. ἔταιρ., τ. Β', σ. 381). Σηλυβρία (Ἀρχ. Λεξικοῦ). Εἰς τὰ δάκτυλα: Κύπρος (Λαογρ. Α' 369). Λιγυριὸ (αὐτ. Δ' 173). Εἰς τὸν μικρὸν δάκτυλον: Κῶς (Rouse, ἐνθ' ἄν.). Περὶ τὸν τράχηλον, τὰς χεῖρας καὶ τὰ δάκτυλα: Χίος (Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ., σ. 364). Περὶ τὰς χεῖρας καὶ τὰ δάκτυλα: (Ζῶη, Λεξικόν, σ. 587). Περὶ τὸν πῆχυν ἢ τὸν δάκτυλον τῆς δεξιᾶς χειρός: Κρήτη (Ἀρχ. Λεξικοῦ).—Εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα καὶ περὶ τὸν λαυμὸν οἱ βλα- χόφωνοι τῆς Μακεδονίας (Λαογρ. Γ' 175).

2. Περὶ τὸν τράχηλον: Λιγυριὸ (Λαογρ. Δ' 173), Λέσβος (Georgeakis, ἐνθ' ἄν.). Μοσχονήσια (κατ' ἀνακοίνωσιν Εὐστ. Ι. Δράκου). Περὶ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς δακτύλους: Κάρπαθος (Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, σ. 132). Περὶ τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας τῶν παιδίων: Ἡπειρος (Ζωγρ. ἀγ. Α', σ. ις', ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΚΖ', σ. 191). Περὶ τὸν τρά- χηλον τῶν παιδίων: Ἀθήναι (Ἐβδομάς 1884, τ. Α', σ. 8).

3. Ἀθήναι (Ἐβδομάς, αὐτ.), Λιγυριὸ (Λαογρ. Δ' 17), Κῶς, συνήθως καὶ ὑπὸ ἄλλων ἢ περιδέσεις περὶ τὸν μέγαν δάκτυλον τοῦ ποδός (Rouse, ἐνθ' ἄν.).

4. Ἐβδομάς, αὐτ.

5. Rouse, αὐτ.

6. Λαογρ. Α' 369.

7. Πήλικα, Ἐπτανησιακὸν ἡμερολ. 1913, σ. 359, Ζάκυνθος (Ἀπ' ὄλα δι' ὄλους, ἐνθ' ἄν.).

Ἄλλες ἔστεναν τὸ μάρτη τους ἔς τὴν τριανταφυλλιά κ' ἔλεγαν·

Πᾶρε, ρόδο, τὸ μάρτη μου, καὶ δῶσ' μου τὴ θωριά σου¹.

Ἄλλαχοῦ πάλιν διατηροῦσι τὸν μάρτη μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, ὅτε ἀποκόπτοντες τὸν καίουσιν εἰς τὴν λαμπάδα τῆς Λαμπρῆς ἢ τὴν ἀναπτομένην τότε ἔξω τῆς ἐκκλησίας πυρὰν ἢ εἰς τὰ κηροσβεστήρια τῆς ἐκκλησίας². Ἐν Ρόδῳ τὸν φοροῦσι μέχρι τῆς 23 Ἰουνίου, ὅτε τὸν καίουσιν εἰς τὴν ἀναπτομένην πυρὰν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου³. Ἐν δὲ Λέσβῳ τὸν ἀποσπῶσι τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν καὶ δένουσι δι' αὐτοῦ ἄνθη τοῦ στολισμοῦ τοῦ ἐπιταφίου⁴.

Πολλαχοῦ δ' ὅμως δὲν συνάπτεται ἡ ἀπόσπασις τοῦ μάρτη πρὸς ἡμέραν μεγάλης τινὸς ἑορτῆς, ἀλλὰ παραδίδουσιν αὐτὸν εἰς φυτὸν ἢ ζῶον νομίζοντες ὅτι διὰ τῆς μαγικῆς ταύτης πράξεως μεταβιβάζουσι μὲν εἰς ἐκεῖνο τὰ ἴδια κακά, παραλαμβάνουσι δ' ἴσως ἐξ αὐτοῦ ἀγαθὰ τινα. Εἶδομεν πρὸ ὀλίγου ὅτι ἐν Ἀθήναις ἀποσπῶντες τὸν Μάρτην ἐξήρτων ἐκ κλάδου ροδῆς ἐξαιτούμενοι νὰ τοῖς δώσῃ τὴν εὐχροίαν αὐτῆς. Ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου τὸν ἀναρτῶσιν εἰς κάλυκα ροδῆς, καὶ ἂν ἡ κάλυξ γίνῃ ὠραῖον ρόδον, θεωροῦσι τοῦτο οἰωνὸν ἄριστον εἰπαῖναι ὅτι αὐτὸν καὶ εἰς κλίβανον καί, ἂν οὗτος θερμανθῇ ταχέως, μαντεύονται ὅτι ἡ κόρη θὰ εἶναι καθ' ὄλον τὸ ἔτος ροδοκάκκη⁵. Ἐν Σύμῃ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Μαρτίου ἀναρτῶσιν τὸν μάρτην εἰς ροδὴν ἐπιλέγοντες: «Νὰ τριανταφυλλιά τὸν μάρτη μου, δῶκε μου τὰ κάλλη σου καὶ τὶς κωνικινάδες σου, καὶ τὶς ὀμορφάδες σου»⁶. Ἐν Γκιουμουλτζίνᾳ φοροῦσι τὸν μάρτην εἰς τὰς δύο χεῖρας ἀπὸ τῆς πρώτης

1. Ἑβδομάς, αὐτ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθην., τ. Α', σ. 283. Ὡς αἱ Ἀθηναῖαι ἐκατοπτρίζοντο τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Μαρτίου εἰς τὸ πηγάδι, εἰς τὸ Λιγουριὸ τὴν πρώτην Μαρτίου, ἀφοῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μεταβῶσι τὰ κοράσια εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ νιφθῶσι μὲ τὴν δρόσον τῶν χόρτων, ἐπιστρέφοντα εἰς τὸν οἶκον ἀποσύρουσι τὸ πῶμα τοῦ πίθου τοῦ ἐλαίου καὶ ἐνοπτρίζονται εἰς τὸ ἔλαιον, διὰ νὰ μὴ τὰς κάψῃ ὁ ἥλιος (Λαογρ. Δ' 174). Ὁμοίως ἐν Ἠπειρῷ ἐνοπτρίζονται τὴν πρώτην τοῦ Μαρτίου εἰς τὸν πίθον τοῦ ἐλαίου διὰ τὸν αὐτὸν λόγον (ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΚΖ', σ. 151).

2. Εἰς τὴν λαμπάδα τῆς Λαμπρῆς: Λιγουριὸ (αὐτ.) Εἰς τὴν πυρὰν ἔξω τῆς ἐκκλησίας: Κύθνος (Βάλληνηδα, Κυθνιακά, σ. 116). Εἰς τὰ κηροσβεστήρια τῆς ἐκκλησίας ἢ τὸ πῦρ κατὰ τὸ Πάσχα: Μοσχονήσια (ἀνακοινώσεις Εὐστ. Ι. Δράκου). Ρίπτονται εἰς τὸ πῦρ κατὰ τὸ Πάσχα, ὡς ἡγιασμένον πρᾶγμα: Κῶς (Rouse, ἐνθ' ἄν.).

3. Μπιλιότου - Κοτρε, Ἡ νῆσος Ρόδος, 1881, τ. Β', σ. 304.

4. Georgeakis, ἐνθ' ἄν. (Ἐσφαλμένως ἀναγράφει μέχρι τοῦ μεγάλου Σαββάτου).

5. Δελτ. Ἱστορ. ἔταιφ., τ. Β', σ. 281.

6. Ζωγράφ. ἀγών, τ. Α', σ. 214. Ἐν Γκιουμουλτζίνᾳ τῆς Θράκης τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ Μαρτίου κλώθουν τὸν μάρτην προσαρτῶντες τὰς κλωστὰς εἰς κλώνους ροδῆς καὶ ἐπάδουσι στίχους, ὑπαινισσομένους τὴν συμβολικὴν ἔννοιαν τῶν δύο χρωμάτων αὐτοῦ (Λαογρ. Β' 407).

τοῦ Μαρτίου, μέχρις οὗτος ἴδωσι τὴν πρώτην χελιδόνα ἢ τὸν πρῶτον πελαργόν· καὶ κόπτουσι τὸν ἓνα μὲν, ὅταν ἴδωσι τὸ ἐν τῶν πτηνῶν τούτων, καὶ τὸν ἄλλον, ὅταν τὸ ἕτερον, καὶ τὸν θέτουσιν ὑποκάτω λίθου, ὅπου τὸν ἀφήνουσιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας· ἔπειτα ἐγείρουσι τὸν λίθον καί, ἂν εὔρωσιν ὑπ' αὐτὸν μύρμηκας, προοιωνίζονται ὅτι θὰ πλουτήσωσιν, ἂν δὲ σκώληκας, ὅτι θ' ἀποθάνωσι¹. Καὶ ἐν Μακεδονίᾳ τὰ παιδιά, ὅταν ἴδωσι χελιδόνα, ρίπτουσι τὸν μάρτην πρὸς τὸ πτηνόν, ὡς προσφορὰν πρὸς αὐτό, ἢ τὸν θέτουσιν ὑπὸ λίθον· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας σηκώνουσι τὸν λίθον καί, ἂν εὔρωσι πολλοὺς μύρμηκας ὑπ' αὐτόν, προοιωνίζονται εὐτυχὲς ἔτος, τάνάπαλιν δέ, ἂν δὲν εὔρωσιν τίποτε². Ἐν Κυζίκῳ παραδίδουσι τὸν μάρτην εἰς τὸν πελαργόν, ποῦ θὰ ἴδωσι πρῶτον, ἐπάδοντες ἐπωδὴν τινα³. Ἐν Σηλυβρίᾳ, ὅταν ἴδωσι τὸν πρῶτον πελαργόν, τὸν κόπτουσι λέγοντες ἐπωδὴν τινα καὶ τὸν θέτουσι κάτωθι λίθου ἢ εἰς τριανταφυλλιᾶν (Ἄρχ. Λεξικοῦ). Οἱ δὲ βλαχόφωνοι τῆς Μακεδονίας φοροῦσι τὸν μάρτην ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας, τὴν δ' ἐνάτην, ἣν θεωροῦσιν ὡς ἀρχὴν τῆς ἀνοιξεως καὶ ἡμέραν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν χελιδόνων, τὸν ρίπτουσιν ἐπὶ δένδρου πλησίον τῆς οἰκίας των, ἐπευχόμενοι βλαχιστί: φέτος καλά, τοῦ χρόνου καλύτερα· πιστεύουν δ' ὅτι αἱ χελιδόνες παραλαμβάνουσι τὸν μάρτην καὶ τὸν χρησιμοποιοῦσι πρὸς κατασκευὴν τῶν φιλῶν των⁴.

Ὁ καινότερος λόγος, ὃν φέρουσι τῆς συνηθείας ταύτης εἶναι ἡ προσφύλαξις ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἡλικίων ἀκρίων. Βάνουν τὸν μάρτην εἰς τὰ παιδιά, ὡς λέγουσι, γιὰ νὰ μὴ τὰ πιάσῃ ὁ ἥλιος ἢ γιὰ νὰ μὴ τὰ κάψῃ (τὰ μαυρίσῃ) ὁ ἥλιος⁵. Διότι νομίζουσι ὅτι ὁ ἥλιος κατὰ τὸν Μάρτιον εἶναι καυστικώτερος καὶ μαυρίζει τὸ δέρμα⁶. Οὗ δ' Ἕλληνας τῆς Γκιουμουλτζίνης ἀπὸ τὸν μάρτην ἀπεκδέχονται ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ψύλλων, τὸν βάνουν «γιὰ νὰ μὴ τσι τρῶν οἱ ψύλλοι»⁷. Ἐν Μακεδονίᾳ δὲ (ἐν Κοζάνῃ) ὑπέθετον ὅτι εἶναι

1. Λαογρ., αὐτ.

2. *Abbot*, Macedonian folklore, σ. 19. Ἡ ρίπτουσι τὸν μάρτην εἰς δένδρον, ὅταν ἴδωσι τὴν πρώτην χελιδόνα (Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1908, σ. 309).

3. Κατ' ἀνακοίνωσιν Μ. Φιλήντα.

4. Λαογρ. Σ' 175. Κ. Νικολαΐδου, Λεξικὸν τῆς κουτσοβλαχικῆς, σ. 283.

5. «Γιὰ νὰ μὴ τοὺς πιάσῃ ὁ Μάρτης καὶ μαυρίσουν». Βλαχόφωνοι Μακεδονίας. Λαογρ., αὐτ.—Βλ. καὶ *Πήλικα*, Ἑπτανησιακὸν ἡμερολόγιον 1913, σ. 359. Ἄπ' ὄλα δι' ὄλους, ἐνθ' ἂν. (Ζάκυνθος). Λαογρ. Α' 369 (Κύπρος). Ζωγράφ. ἀγών Α' 214 (Σύμη).—Ἡ δοξασιά ὅτι ὁ ἥλιος τοῦ Μαρτίου μαυρίζει τὸ πρόσωπον ἐπιχωριάζει καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Γαλλίας (Rev. des trad. popul. 1894, τ. IX, σ. 533).

6. ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΚΖ', σ. 151. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ κοινοτάτη παροιμία: «Ὁπόχει κόρην ἀκριβή, τοῦ Μάρτη ἥλιος μὴ τὴν δῆ» (ΠΠ., λ. Μάρτης 83). Καὶ μία ἑλληνικὴ παροιμία τῆς Καλαβρίας λέγει: «ὁ ἥλιος τοῦ Μαρτίου τρυπάει τὸ τσέρατο τοῦ βουδίου» (*Morosi*, Studi sui dialetti greci della Terra d' Otranto, σ. 93, ἀρ. 78).

7. Λαογρ. Β' 407.

προφυλακτήριον τοῦ πυρετοῦ¹, καὶ ἐν Ἀθήναις ἔλεγον γενικῶς ὅτι δι' αὐτοῦ ματαιώνουσι τὴν ὀλεθρίαν ἐπήρειαν τοῦ μηνὸς Μαρτίου².

Τὸ ἔθιμον τοῦτο εἶναι ἴσως ἀκραιφνῶς ἑλληνικόν, διότι εἶναι ἄγνωστον εἰς ἄλλους λαούς, πλὴν τινων, οἵτινες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν Ἑλλήνων τὸ παρέλαβον. Οἱ μὲν βλαχόφωνοι τῆς Μακεδονίας, ἑλληνικὰ ἔχοντες καὶ τὰς δοξασίας καὶ τὸν βίον καθόλου, οὐδαμῶς ἄπορον ὅτι τηροῦσιν ἀπαλλάκτως τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν τοῦ μάρτη. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως Βλάχους φαίνεται ὅτι μετεδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν πρώτην Μαρτίου περιδέουσι οὗτοι περὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἐρυθρὸν καὶ λευκὸν μετάξινον νῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀργυροῦν νόμισμα³. Φοροῦντες δὲ αὐτὸ καθ' ὅλον τὸν μῆνα, τὴν τελευταίαν ἡμέραν αὐτοῦ ἀγοράζουσι μὲ τὸ νόμισμα τυρίον καὶ κόκκινον κρασί, τρώγουσι καὶ πίνουσι ταῦτα πλησίον ροδῆς, εἰς τῆς ὁποίας τοὺς κλώνους ἀφήνουσι τὸ νῆμα. Διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τούτων ἐξασφαλίζεται ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ υἰεία αὐτῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος⁴. Καὶ ἂν μὴ ᾔσταν γνωσταὶ τοσαῦται ἄλλαι ἐπιδράσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν Βλάχων, πάντως ἡ ταυτότης καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς λεπτομερείαις τοῦ ρωμουνικοῦ ἔθιμου πρὸς τὰ ἑλληνικὰ θα ὑπεδείχθη σαφῶς τὴν προέλευσιν. Ὁ μάρτης τῶν Βλάχων συνίσταται ἐκ διχρώμου ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ νήματος, ἀφαιρᾶται καθ' ὅλον τὸν μῆνα εἰς τὸν βραχίονα, ἀποσπᾶται κατὰ τὸ τέλος αὐτοῦ καὶ ἀφήνεται εἰς τοὺς κλώνους ροδῆς, ἐκ τῆς μαγικῆς δὲ ταύτης πράξεως προοικονίζονται υἰείαν καὶ εὐεξίαν κατὰ τὸ ἔτος ἀκριβῶς δηλαδὴ ὡς γίνεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀλβανίᾳ ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιδέουσι τὸν μικρὸν δάκτυλον τῆς δεξιᾶς καὶ τὸν μέγαν τοῦ δεξιοῦ ποδὸς μὲ μεταξίνην ἐρυθρὰν κλωστήν, τῶν δὲ μικρῶν παιδίων περιδέουσι τὸν τράχηλον καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα, ὅταν δὲ ἴδωσι τὴν πρώτην χελιδόνα, ἀποσπῶντες ρίπτουσι τὴν κλωστήν εἰς ροδὴν (ἢ εἰς κλάδον κρανέας) διὰ νὰ τὸν πάρῃ ἐκεῖθεν ἡ χελιδὼν⁵.

Πλὴν τῶν Ρωμούνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν παρέλαβον τὸ ἔθιμον ἐκ τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ Βούλγαροι. Τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης Μαρτίου περιδέουσι περὶ τὸν βραχίονα ἐρυθρὸν καὶ λευκὸν νῆμα τὰ κοράσια, διὰ νὰ μάθωσιν, ἂν θὰ εἶναι πλούσιος ἢ πτωχὸς ὁ μέλλον σύζυγός των. Τὸ ἔχουσι δέ, μέχρις ὅτου ἴδωσι τὴν πρώτην χελιδόνα, ὅτε τὸ λύουσιν ἀπὸ τὸν βραχίονα καὶ τὸ θέτουσιν ὑπὸ λίθον λέγουσαι: «Εὐτυχισμένη θὰ εἶμαι, ἂν σκουλήκια, καὶ

1. Μεγδάνου, Ὁ λόχνος τοῦ Διογένους, σ. 275.

2. «Γιὰ νὰ μὴ τοὺς ρουμπώσῃ ὁ Μάρτης» (Ἑβδομάς Α', σ. 8).

3. W. Derblich, Land und Leute in Moldau und Walachei 1859, σ. 164.

4. Καὶ οἱ βλαχόφωνοι τῆς Μακεδονίας κρεμῶσι μικρὸν ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν νόμισμα ἀπὸ τὸν μάρτην (Νικολαΐδου, Λεξικὸν τῆς κουτσοβλαχικῆς, σ. 283).

5. Hahn, Alban. Studien I, σ. 200. Χριστοφορίδου, Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς, σ. 95.

ὄχι, ἂν μυρμήκια». Ὅταν φύγουν τὰ χελιδόνια, σηκώνουν τὸν λίθον καὶ ἂν εὐρίσκωνται ὑπ' αὐτὸν σκώληκες, προοικονίζονται γάμον μετὰ πλουσίου, ἂν δὲ μύρμηκες μετὰ πένητος¹. Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι παρὰ Βουλγάρους περιωρίσθη ὁ σκοπὸς τοῦ ἐθίμου εἰς μαντικὸν μόνον, ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι ὁ προγνωστικὸς χαρακτήρ εἶναι δευτερεύων καὶ ἐπουσιώδης. Διτηρήθη δ' ὅμως ἡ περίδεσις περὶ τὸν βραχίονα ἐρυθρολεύκου νήματος, ἡ τήρησις αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς πρώτης χελιδόνος, ἡ ὑπὸ λίθον κατάκρυψις καὶ τὸ προγνωστικὸν ἐκ τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὸν λίθον σκωλήκων ἢ μυρμηκῶν.

Τὴν διατήρησιν τοῦ ἐθίμου ἐν Ἑλλάδι δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐν ἀδιασπάστῳ συνεχείᾳ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἐν χειρογράφῳ νομοκάνονι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀναγινώσκομεν: «βάμματα τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ζώοις αὐτῶν ἐπιθέτουσιν» καὶ «ἢ βάμματα, τουτέστιν κἀνουραϊς(;) ἢ μετὰξια εἰς τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς» ἐπιθέτουσιν². Ταῦτα βεβαιουῖσι τὴν χρῆσιν ὡς περιάπτων βεβαμμένων νημάτων, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἀλλὰ φαίνονται μᾶλλον παραφρασαθέντα ἐκ τῆς τοῦ Βαλσαμῶνος ἐρμηνείας εἰς τὸν 61ον κανόνα τῆς Ὁικουμενικῆς συνόδου³, ὥστε πιστοῦται μὲν ἐντεῦθεν ἢ προγενεστέρα, κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα χρῆσις τῶν περιάπτων, δὲν διευκρινεῖται δ' ὅμως σαφῶς ἡ ὁμοιότης ἢ διαφορὰ αὐτῶν πρὸς τὸν σημερινὸν Μάρτην Σύντομον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Μάρτη εὐρίσκωμεν εἰς ἀρχαῖον χειρογράφον τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τὸν Ἰωσήφ τὸν Βρυεννίον (καὶ Μαρτίου περιάμματα φέρομεν)⁴. Ἐκ χειρογράφου δὲ τινος κελικοῦ, ἴσως παλαιότερου τοῦ Βρυεννίου, παραθέτει ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ γλωσσαρίῳ του τὴν ἐξῆς περικοπήν: «Περίάμματα τὰ κατὰ τοὺς τραχήλους καὶ τοὺς πόδας βεβαμμένα κλωσμάτια, ἅτινα αἱ γυναῖκες περιάπτουσι»⁵. Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου λέγει καὶ τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ζήσαντος Ζωναρᾶ φερόμενον λεξικόν⁶. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι' αἰῶνος ὁ σχολιαστὴς Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ μητροπολίτης Καισαρείας Βασίλειος ἔγραφεν: «Περίάμματα κατὰ τὰς » χεῖρας καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς αὐχένους κλωσμάτια τινὰ βεβαμμένα » καὶ σελήνια μηνίσκων χρύσεα καὶ ἀργύρεα ἢ καὶ τῆς εὐτελεστέρας ὕλης, τὰ » ὑπὸ τῶν γραιδίων τοῖς βρέφεσιν ἐπιδεσμούμενα, ἐπι[ψι]θυριζουσῶν εἰς » ἀποτροπιασμὸν καὶ ἅμα ταῖς γλώσσαις ἐπιλιχμασσουσῶν τὸ μέτωπον

1. *Ad. Strauss*, *Die Bulgaren*, σ. 298.

2. *Rouse*, ἐν *Folk-Lore* 1899, τ. X, σ. 152-153.

3. *Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, *Σύνταγμα κανόνων*, τ. Β', σ. 444-445.

4. Ἐν *Δάμπρου Ν.* Ἑλληνομνήμ., τ. Δ', σ. 17.

5. Ἡ λ. κλωσμάτια φέρεται ἐν τῷ χειρογράφῳ ἐσφαλμένως κλωσμάτια, ὅπερ ὑπέλαβεν ὁ Δουκάγγιος ὀρθῶς ἔχον καὶ περιέλαβεν ὡς λῆμμα ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ του· διώρθωσε δ' ὁ *Hemsterhusius* (εἰς *Σχολ. Ἀριστοφ. Πλοῦτ.* 590, σ. 190α. Βλ. καὶ *Scholia graeca in Aristophanes*, ed. *Fr. Dübner*, σ. 572-3).

6. *Ζωναρᾶς*, σ. 1536.

» καὶ ἀποπτουουσῶν μετὰ τοῦ φυσᾶν ἐκατέρωθεν»¹. Πολὺ δὲ πρὸ αὐτοῦ κατεδίκασε τὸν περιδενόμενον εἰς τὰ παῖδια κόκκινον στήμονα ὁ πατὴρ τῆς ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Τί ἂν τις εἴποι τὰ περιὰπτα καὶ τοὺς » κώδωνας τοὺς τῆς χειρὸς ἐξηρημένους καὶ τὸν κόκκινον στήμονα καὶ » τὰ ἄλλα τὰ πολλῆς ἀνοίας γέμοντα, δέον μηδὲν ἕτερον τῷ παιδί περιτι- » θέναι, ἀλλ' ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ φυλακὴν; Νῦν δὲ οὗτος μὲν καταπεφρό- » νηται ... κρόκη δὲ καὶ στήμων καὶ τὰ ἄλλα περιάμματα τὰ τοιαῦτα τοῦ » παιδίου ἐμπιστεύονται τὴν ἀσφάλειαν»².

Ἡ ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου πολεμουμένη, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα χρόνον διατηρηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δεισιδαίμων συνήθεια, ἦτο κληροδότημα τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον ἦσαν συνηθέστατα τὰ τοιαῦτα περιάμματα, ἡ μόνη δὲ πρὸς τὸν ἡμέτερον Μάρτην διαφορὰ αὐτῶν φαίνεται ἦτο ὅτι δὲν συνήπτοντο, ὡς οὗτος, πρὸς τακτὸν χρόνον. Ὁ Paul Wolters κατέδειξεν ἐν ἀρχαίαις ἀγγειογραφίαις πολυπληθεῖς παραστάσεις παίδων καὶ ἀνδρῶν, ἐχόντων ταινίας ἢ κλωσμάτια, χαλαρῶς προσδεδεμένα εἰς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς ἢ τὰ σφυρὰ καὶ γυναικῶν, ἐχουσῶν τὰ κλωσμάτια εἰς τοὺς πόδας, τοὺς βραχίονας, τὰ στήθη ἢ τὴν τράχηλον³. Τὰ προσδεδεμένα δὲ ταῦτα κλωσμάτια οὔτε κοσμητικὸν σκοπὸν ἐκπλήρουν οὔτε πρακτικὴν τινὰ χρησιμότητα εἶχον, ἀλλὰ προήγοντο, ὡς ἀναγνωρίζει ὁ Wolters, ἐκ δεισιδαίμονος συνήθειας, τῆς ὁποίας περίλημμα εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ Μάρτη, ὡς εἶχον καταδείξῃ ἐν τῇ διατριβῇ μου, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ Ἑστία. Ἦτο δὲ καθιερωμένη ἡ δεισιδαίμων αὕτη συνήθεια κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὑπὸ τῆς λατρείας· ἐν τοῖς Ἐλευσίνιοις μυστηρίοις οἱ μύσται «κρόκη καταδοῦνται τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν ἀριστερὸν πόδα, καὶ τοῦτο λέγεται κροκοῦν»⁴. Ἡ κατάδεσις ἐγένετο πιθανώτατα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ὀνομάτων, ὑπὸ γεννητῶν τοῦ γένους τῶν Κροκωνιδῶν, κατὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν ἐν Κρόκωνι, παρὰ τὰ ἀρχαῖα σύνορα τῆς Ἐλευσίνος καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου μέχρι τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ. ἐσφύζοντο παλαιότατα ἀνάκτορα, καλούμενα τοῦ Κρόκωνος⁵. Ἐκ τοιαύτης συνήθειας δύναται ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ ἐν τοῖς Σαμοθρακίοις μυστηρίοις περίζωσις τῶν μυστῶν κατὰ τὴν μύησιν μὲ ταινίας πορφυρᾶς⁶.

1. *Gregorius Corinthius*, ed. Schaefer, Lips. 1811, σ. 874. Τὸ ἐπιθυροῦσῶν τοῦ κώδικος ὁ Schaefer διορθώνει: ἐπισυριζουσῶν.

2. Ἰωάν. Χρυσοστόμου εἰς Α' πρὸς Κορινθίους 12, 7, τ. X, σ. 125, ἐκδ. Παρισίων.

3. *Paul Wolters*, Faden und Knoten als Amulett, ἐν *Archiv. f. Religionswissenschaft* 1905, τ. VIII, Παράρτημα, σ. 1-22.

4. *Bekker*, *Anecd. gr.*, τ. I, σ. 273,25. Φώτ. λ. κροκοῦ, σ. 180,7.

5. *Πανσαν.* Α' λη' 2.—*A. Mommsen*, *Feste der Stadt Athen*, Lpz. 1898, σ. 228. 275. *Schoemann*, *Gr. Alterthümer*, 4 ἐκδ. (Βερολ. 1902), τ. II, σ. 399. Δ. Φιλίου, Ἐλευσίς, Ἀθ. 1906, σ. 26.

6. Σχολ. Ἀπολλῶν. Ρόδ. Α' 917.

Ἡ δεισιδαιμονία αὕτη εἶναι ἀπόρροια τῆς πίστεως εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τῶν κεχρωματισμένων νημάτων, πίστεως κοινῆς εἰς πολλοὺς λαοὺς ἀρχαίους καὶ νέους. Καὶ παρ' ἡμῖν ἔχομεν καὶ ἄλλας ὁμοίας συνηθείας, πλὴν τοῦ Μάρτη· οὕτως ἐν Καρπάθῳ ὁ ἱερεὺς περὶ τὸν λαιμὸν ἀσθενοῦς περιδένει κόκκινον κλωσμάτιον, τὸ ὁποῖον παραλαμβάνουν τὴν ἐπαύριον οἰκειοὶ τοῦ πάσχοντος καὶ τὸ φέρουν μακρὰν καὶ τὸ δένουν εἰς ἐν δένδρον νομίζοντες ὅτι μεταβιβάζουσιν εἰς τοῦτο τὴν ἀσθένειαν¹. Ἐν τῇ Σύμῃ δὲ κόπτουσι τρία τσουλλιά (πλοκάμους) ἐκ τῆς κόμης τῆς μητρός, τὰ ὁποῖα πλέκουσι καὶ δένουσιν εἰς τὸν πόδα τοῦ τέκνου τῆς ὡς προβασκάνιον (γιαὶ νὰ μὴ τὸ πιάνη τὸ μάτι)². Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος δ' ἔχομεν πολλὰς μαρτυρίας, ὅτι κλωσμάτια ἐρυθρὰ καὶ λευκὰ ἦσαν ἀποτρεπτικὰ κακῶν³. Στέμμα ἐρίου λευκοῦ καὶ φοινικοῦ ἀναφέρουσιν ἐν μαγγανείᾳ τὰ Γεωπονικά⁴. Ἡ φαρμακεύτρια τοῦ Θεοκρίτου περιστέφει τὸ ἀγγεῖον μὲ πορφυροῦν ἔριον, καὶ ἐπίγραμμά τι τῆς Ἀνθολογίας ἀναφέρει μαγικὴν περιδεδειμένην μὲ πορφυρᾶν τρίχα⁵. Ὁ Βεργίλιος ἐν τοῖς Βουκολικοῖς ἀναφέρει πολυχρώμους μίτους, περιδεδειμένους τρεῖς περὶ εἰκόνα ἐρωμένου πρὸς σαγήνην αὐτοῦ⁶ καὶ ἀλλαχοῦ ὑποτίθησι πρεσβύτιδα ἐνοῦσαν διὰ τριπλοῦ κέμβου τρεῖς πολυχρώμους στήμονας πρὸς τέλεσιν φίλτρων⁷. ὁ δὲ Πετρόπουλος μνημονεύει ὁμοίας μαγγανείας τῆς περὶ τὸν τράχηλον δέσεως πολυχρώμου στήμονος⁸. Δὲν ἦσαν δὲ ἀσυνήθη εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας περιὰπτα ἐκ χρωματισμένων νημάτων⁹, ἄλλα καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, οἷον τοὺς Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ἦσαν ἐπίσης ἐν χρήσει¹⁰.

Καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις λαοῖς εἶναι τὰ μάλιστα διαδεδομένη ἡ δεισι-

1. *Blackwood's Magazine*, Φεβρ. 1886 σ. 239—*Fraser*, *The golden Bough*, 2α ἐκδ. τ. III, σ. 27.

2. Ζωγράφ. ἀγῶν Α', σ. 212.

3. *Wächter*, *Reinheitsvorschriften in griech. Kult*, σ. 18,3 (= *Religionsgesch. Vers. u. Vorarb.* IX, 1). Περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν *Gruppe*, *Gr. Mytholog.*, σ. 885. *Abt*, *Die Apolog. des Apuleius*, σ. 74. *Hock*, *Griech. Weihegebräuche*, σ. 11 κέ. Συνταγματίον τι τοῦ Ταλμούδ, γραφὴν περὶ τὸν Γ' αἰῶνα μ. Χ., μνημονεύει μεταξὺ τῶν συνηθειῶν τῶν Ἑμοριτῶν, ἧτοι τῶν μὴ Ἰσραηλιτῶν, τὸ ἐρυθρὸν νῆμα περὶ τὸν δάκτυλον (*Lewy*, ἐν *Zts. d. Ver. f. Volksk.* 1893, τ. III, σ. 24).

4. Γεωπον. ΙΕ' ἡ' 2. Τὸ κείμενον ἔχει λευκοῦ φοινικοῦ, ὁ δὲ Needham προσέθηκε τὸν διαζευτικὸν ἢ φ.

5. Θεοκρίτ. Β' 2. Ἀνθολ. ἐπιγρ. Ε' 204,5.

6. *Vergil.*, *Ecl.* VIII 72 (= *Apuleii*, *De magia* 30, σ. 35,10 Helm).

7. *Vergil.*, *Cir.* 371. Βλ. καὶ *Nemesian.*, *Ecl.* IV 62.

8. *Satir.* 131, σ. 97 Bücheler.

9. *Abt*, *Die Apologie des Apuleius*, σ. 75 (*Religionsgesch. Vers. u. Vorarb.* IV, 2).

10. Αὐτ.

δαίμων χρῆσις τῶν πολυχρώμων νημάτων¹. Τὸ κόκκινον νῆμα ἔχουσιν ὡς περιάπτον ἢ μεταχειρίζονται πρὸς μαγγανείας οἱ Γερμανοί². Κατὰ δανικὰ δημοτικὰ ἄσματα, οἱ ἥρωες ἔδενον περὶ τὸ κράνος ἐρυθρὰν μεταξίνην κλωστήν πρὸς ἀποτροπὴν κακῶν ἐν τῇ μάχῃ³. Ἐν τῇ Βενδικῇ περιδέουσι τὴν χειρὰ τῶν παιδίων κατὰ τὸ βάπτισμα δι' ἐρυθρᾶς μεταξίνης κλωστῆς⁴. Ἐν Ἀβελ-λάνδη ἡ νύμφη φέρει περὶ τὸν τράχηλον ἐρυθρὰν κλωστήν⁵, ἐν Βελγικῇ δὲ περιδέουσι δι' ἐρυθρᾶς κλωστῆς τὸν τράχηλον τῶν φαγόντων δηλητηριώδη χόρτον κτηνῶν πρὸς θεραπείαν⁶. Οἱ Ρῶσοι πιστεύουσιν ὅτι ἐρυθρὰ μαλ-λίνη κλωστή τυλιγμένη εἰς τὰς χειρὰς ἢ τοὺς πόδας προφυλάσσει ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ, καὶ ὅτι ἐννέα ἀλυσίδια κλωστῆς εἰς τὸν τράχηλον παιδίου εἶναι ἀλε-ξητήριον τῆς σκαρλατίνης⁷. Οἱ δὲ Πολωνοὶ περιδέουσι εἰς τὸν βραχίονα τοῦ παιδίου ἐρυθρὰν ταινίαν, διὰ νὰ μὴ τὸ πιάσουν τὰ μάγια⁸. Παρὰ τοῖς Κροάταις καὶ τοῖς Σέρβοις ἡ μήτηρ, τῆς ὁποίας ἀπέθανον πολλὰ τέκνα, παίρ-νει ἀπὸ ἐννέα γυναῖκας, ὀνομαζομένας Στόγια ἢ Στογιάννα (στερευομένη), ἐννέα κλωστάς, τὰς πλέκει καὶ περιδένει διὰ τοῦ σειρητίου τούτου τὸν τρά-χηλον τῶν τέκνων της, ὅπως τὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου⁹. Οἱ Ρωμοῦνοι τῆς Βουκοβίνας ἔχουσι τὰς ἐρυθρὰς κλωστάς ὡς προφυλακτικὰ καὶ ἀποτρό-παια¹⁰. Καὶ παρ' Ἀρμενίοις ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ βρέφους στρίβει ἐρυθρὰν καὶ λευκὴν μεταξίνην κλωστήν, τὴν ὁποίαν ἐπιθέτει ἐπὶ τοῦ εὐχολο-γίου τοῦ 4 τοῦ Σταυροῦ τοῦ 11.

Τῆς δεισιδαίμονος ταύτης συνηθείας οἱ Ἀρμένιοι ἱερεῖς φέρουσι θρησκευ-τικὴν ἐξήγησιν, ὅτι δῆθεν συμβολίζει τὸ ἐπὶ τῆς λογχισθείσης πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ ρεῦσαν αἷμα καὶ ὕδωρ. Ἄλλοι δ' ὁμοίως ἄλλως ἐξηγοῦσι τὴν ἐννοίαν τῶν χρωμάτων. Οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν ὁποίων ὁ μάρτης ἀπετελεῖτο ἐξ ἐρυθροῦ νήμα-τος καὶ χρυσοῦ, ἔλεγον ὅτι τὸ χρυσάφι ἦτο γιὰ νὰ ἴναι ἐκεῖνος ποῦ τὸ ἐφόρει

1. Βλ. *E. L. Rochholz*, *Deutscher Glaube u. Brauch*, Berlin 1867, τ. II, σ. 204-212 (der rothe Faden). *F. Liebrecht*, *Zur Volkskunde*, Heilbronn 1879, σ. 305-310 καὶ ἐν *Philologus*, τ. XIX, σ. 582 κέ. (der hegende Faden).

2. *O. Jahn*, *Ueber den Aberglauben d. bösen Blicks*, ἐν *Berichten der Sächs. Gesel. d. Wissensch.* 1855, σ. 42, σημ. 47. *Wuttke*, *Der deutsche Volksabergl.* 3ης ἐκδ. 1900 § 492. 636, σ. 331. 410.

3. *Liebrecht*, σ. 307.

4. *Rochholz*, σ. 205.

5. *Wolf*, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, τ. I, σ. 80.

6. *Αὐτ.*, σ. 220.

7. *Frazer*, *The golden Bough*, 2ας ἐκδ. τ. I, σ. 399-400.

8. *Clar. Viebig*, *Das schlafende Herre* 222, παρὰ *Pley*, *De anae in antiquorum ritibus usu*, σ. 94 (Religionsgesch. Versuche u. Vorarb. XI, 2).

9. *Zeitschr. d. Ver. f. Volksk.* 1891, I, σ. 151.

10. *Zeitschr. f. österr. Ver. f. Volksk.*, τ. II, σ. 285, ἀρ. 51-53.

11. *Αὐτ.*, τ. X, σ. 97.

πλούσιος καὶ τὸ κόκκινο μετάξι γιὰ νὰ 'ναι εὐρωστος καὶ ροδοκόκκινος¹. Ἐν δὲ τῇ Γκιουμουλτζίνα ὑποδηλώνουσι τὴν συμβολικὴν ἔννοιαν ἐν τῇ εὐχῇ, τὴν ὁποίαν ἄδουσιν, ὅτε κλώθουσι τὸν μάρτην.

Ἄσπρη νὰ 'σι σὰν βαμβάκι,
κόκκινη σὰν δοῦ κιράσι².

Ἄν παραδεχθῶμεν τὴν ὑπὸ τῆς συμβολικῆς σχολῆς τῶν μυθολόγων προτεινομένην ἐρμηνείαν, ἐπειδὴ τὸ λευκὸν χρῶμα εἶναι κατ' αὐτὴν σύμβολον τοῦ πρωينوῦ καὶ ἐν γένει τοῦ ἀσθενεστεροῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, τὸ δ' ἐρυθρὸν τοῦ μεσημβρινοῦ καύματος³, ἔπεται ὅτι κατὰ τὸν εἰς τὰς δεισιδαιμονίας ἐφαρμοζόμενον νόμον τῆς συμπαθείας, τὰ ἐρυθρὰ καὶ λευκὰ κλωσμάτια σκοποῦσι τὴν ἀπέλασιν παντὸς ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ καύματος κακοῦ. Ἀφορμώμενος ἐκ τῆς ἐν Πομερανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γερμανίας ἐπικρατούσης συνηθείας νὰ θέτωσιν εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ ἀρτιγεννήτου παιδίου ἢ εἰς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἐρυθρὰν ταινίαν Γερμανὸς τις ἐθνολόγος θεωρεῖ τὴν συνηθειαν ταύτην ὡς ἀντικαταστήσασαν παλαιὰς ἀνθρωποθυσίας⁴. Ἄλλος δ' ἀνασκευάζων τοῦτον παρατηρεῖ ὅτι τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς συνηθείας ἐμφαίνει ἐσθωνικὸν παραμῦθιον⁵, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς θεὸς τῆς κίρας περιέδεδεν εἰς τρία ἀρτιγεννητὰ παιδιά ἀνὰ μίαν ἐρυθρὰν κλωστήν, εἰς μὲν τὸ ἐν περὶ τοὺς κροτάφους, εἰς τὸ ἄλλο περὶ τὸν πόδα καὶ τὸ τρίτον περὶ τὴν χεῖρα καὶ ὅτι αὐτῷ τῷ μὲν πρώτῳ παιδίῳ ἐγένεν ὀξυδερκέστατον, τὸ δεῦτερον ταχύπουν καὶ τὸ τρίτον ἀπέκτησεν ἐξαιρετικὴν δεξιότητα. Ὅθεν τὸ παραμῦθιον μᾶς δεικνύει ὅτι συνταυτίζεται ἢ ἐρυθρὰ κλωστή μετὰ τὴν κλωστήν τῆς ζωῆς, ἢν κλώθει ἡ Μοῖρα, καὶ πιστεύεται ὅτι ἐνισχύει τὸ μέλος ἐκεῖνο τοῦ σώματος, πρὸς ὃ συνάπτεται⁶.

Ἄλλὰ θὰ ἦτο ματαιοπονία, ἂν ἐζητοῦμεν νὰ ἐξεύρωμεν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον τῆς δεισιδαίμονος συνηθείας, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν ἐπαρκῆ στοιχεῖα, ἐφ' ὧν νὰ βασισθῶμεν· ὅθεν κατ' ἀνάγκην ὀφείλομεν ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἢν δίδει ὁ ἐλληνικὸς λαὸς, ὑπολαμβάνων αὐτὴν ὡς ἀλληγορικὴν εὐχὴν ὑπὲρ υγείας, εὐεξίας καὶ κάλλους.

Ἡ δὲ συνηθεια τῆς παραδόσεως τοῦ Μάρτη μετὰ τὸν τεταγμένον χρόνον, καθ' ὃν ὀφείλουσι νὰ τὸν φέρωσιν εἰς ροδὴν ἢ εἰς χελιδόνα ἢ εἰς πελαργόν, ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς μεταβιβάσεως κακοῦ τινος εἰς φυτὸν ἢ ζῶον,

1. Ἐβδομάς Α' 8.

2. Λαογρ. Β' 407.

3. Βλ. *Nork*, Etymol. mythol. Real-Wörterbuch, τ. II, σ. 14, λ. Farbe.

4. *Sigm. Ferst*, Kultur, Ausbreitung u. Herkunft der Indogermanen, Berlin 1913, σ. 299.

5. *Fr. Kreutzwald*, Ehsteische Märchen, übersetzt von F. Löwe, Halle 1869, ἀρ. 3.

6. *H. Lessmann*, ἐν *Mitra* 1914, σ. 153.

εἰς ἣν καὶ πολυάριθμοι ἄλλαι παρόμοιαι ἀνήκουσιν. Ὅπως διὰ μαγικῆς πράξεως ἐξάγουσι τὸ πάθος ἐκ τοῦ σώματος τοῦ νοσοῦντος καὶ ὀρίζουσι πρὸς διαμονὴν αὐτοῦ ἄψυχόν τι ἀντικείμενον ἢ κατώτερον σῶμα, οὕτω καὶ ἀπὸ τὸν μάρτη, ὅστις ἐκπληρώσας τὸν προορισμὸν του, ἤτοι ἀποτρέψας τὸ κακὸν διὰ τῆς συγκεντρώσεως εἰς ἑαυτὸν, ἀποβαίνει τοῦ λοιποῦ ἐπιβλαβῆς, πρέπει νὰ ἀπαλλαγῶσι καὶ φροντίζουσι νὰ τὸν παραδώσωσιν εἰς ροδῆν ἢ χελιδόνα. Ἡ πρώτη χελιδὼν καὶ κατ' ἀρχαίαν δεισιδαίμονα δοξασίαν παρελάμβανε τὰς παθήσεις τῶν ὀφθαλμῶν ἢ τῶν ὀδόντων καὶ ἀπηλλάσσετο ὁ πάσχων καθ' ἕνα τὸ ἔτος αὐτῶν¹, διετηρήθη δ' ἐπὶ πολὺ ἡ δοξασία αὕτη καὶ τὴν βλέπομεν ἐπαναλαμβανομένην εἰς ἱατρικὸν βιβλίον τοῦ ἸΔ' αἰῶνος².

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1. *Marcellus Empiricus* 8,30. 12,46.

2. Παρὰ *O. Keller*, *Die antike Tierwelt*, Lpz. 1913, τ. II, σ. 117.